

АННОТАЦИЯ
диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)
по специальности 6D050700 – Менеджмент

КАНАТБЕКОВА АЙНУР КАНАТБЕКОВНА
«Организационно - экономические аспекты контроллинга на
промышленных предприятиях»

Актуальность темы диссертационного исследования. Сегодня контроллинг используется в экономически развитых странах в качестве системы управления деятельностью предприятия. Это обусловлено тем, что контроллинг функционирует как эффективное средство, дающее возможность противостоять конкуренции. Его использование верный способ достижения успеха на рынке.

Зарубежный опыт использования контроллинга и управления предприятием показывает оптимальные результаты управления бизнесом, так как контроллинг проникает в такие секторы деятельности предприятия как маркетинг, производство, снабжение и требует их слаженной работы.

Президент РК Н.А.Назарбаев в своем Послании народу Казахстана «Стратегия Казахстан - 2050: Новый политический курс сформировавшегося государства» отметил, что для государства очень важно поднять уровень развития деловой культуры и этики, а также стимулировать предпринимательскую деятельность. Наша главная цель заключается в улучшении состояния экономики Казахстана и развитии конкурентоспособного бизнеса.

Таким образом, конкурентоспособность промышленных предприятий зависит от множества причин, среди которых следует выделить современный уровень управления предприятиями, информационные технологии и материально-техническую оснащенность промышленных предприятий, уровень профессионализма и наличие способности специалистов к повышению эффективности и качества управления, внедрение современных технологий управления бизнес-процессами организации.

В связи с этим вопросы развития промышленных предприятий на основе внедрения контроллинга являются актуальными и представляют научный интерес. Вышеизложенное подчеркивает необходимость разработки теоретических, методических направлений, а также практических рекомендаций по совершенствованию системы управления предприятием на основе системы контроллинга.

Цель и задачи исследования. Целью диссертационной работы является разработка теоретических и методических рекомендаций по использованию контроллинга в качестве инструмента управления промышленным предприятием.

Исходя из цели, в процессе написания работы были решены следующие задачи:

- проанализировать определения контроллинга, данные как отечественными, так и зарубежными авторами, конкретизировать определение «контроллинг»;

- изучить и дополнить имеющиеся классификации в области контроллинга;

- изучить положительные и отрицательные стороны функционирования контроллинга, необходимость и возможности его внедрения на промышленные предприятия;

- рассмотреть теоретические аспекты параметрических основ контроллинга, определить функции, выполняемые системой контроллинга, изучить основные элементы контроллинга;

- разработать структурную и процессную модели функционирования контроллинга, формализованную постановку задач внедрения контроллинга на промышленных предприятиях;

- подготовить практические рекомендации для использования полученных результатов в практике внедрения контроллинга, его элементов на промышленных предприятиях.

Объект исследования – промышленные предприятия Республики Казахстан, такие как ТОО «Цементный завод Семей», ТОО «Казполиграф» и ТОО «Мясокомбинат Семей».

Предметом исследования является управленческие отношения в процессе формирования, развития контроллинга в системе управления в системе управления промышленным предприятием.

Методы исследования. Применяемые в процессе написания диссертационной работы методы исследования основываются на системном и логическом анализе, графическом моделировании, статистике и экспертных оценках.

Научная новизна исследования заключается в подготовке теоретических и практических рекомендаций по развитию и использованию контроллинга на промышленных предприятиях Республики Казахстан.

Основные научные результаты, полученные автором в ходе выполнения диссертационного исследования:

1. Систематизированы и конкретизированы основные теоретические положения, определяющие сущность и содержание понятия «контроллинг».

2. Предложены и обоснованы структурированные и дополненные классификации видов и инструментов контроллинга.

3. Предложено решение задачи внедрения и использования элементов контроллинга, позволяющих повысить информационно - аналитическую поддержку промышленного предприятия;

4. Разработаны с параметрической точки зрения структурные и процессные модели контроллинга, которые характеризуют предметную область, структурную совокупность и взаимосвязь подсистем, логику функционирования контроллинга;

5. Рекомендованы направления повышения качества управления прибылью на основе контроллинга.

Положения, выносимые на защиту.

1. Уточнение понятия «контроллинг», которая подразумевает скоординированную систему информационно-аналитического и методического обеспечения руководителей промышленного предприятия в рамках планирования, контроля, анализа, принятия управленческих решений и осуществления по всем функциональным сферам деятельности.

2. Авторская классификация видов и инструментов контроллинга, являющиеся дополнением к имеющимся классификациям.

3. Структурные и процессные модели контроллинга, которые описывают предмет области, совокупность связей и функционирование подсистем.

4. Методика управления прибылью, позволяющая определять отклонения и принимать оптимальные управленческие решения.

Теоретическая значимость исследования. Разработанные в диссертации основные теоретические положения позволяют сформировать новое направление оптимального применения контроллинга в управлении промышленным предприятием.

Практическая значимость предложений. Рассмотренные практические предложения могут использоваться руководителями промышленных предприятий в процессе внедрения контроллинга в качестве инструмента управления с целью развития финансово - хозяйственной деятельности. Также основные положения исследования могут найти применение при разработке мер по созданию и внедрению системы контроллинга.

Предложенные теоретико – методологические положения способствуют реализации задач, поставленных в Стратегии «Казахстан - 2050», Стратегическом плане развития Казахстана до 2020 года, Программе «Производительность - 2020» и других государственных программах.

Разработанные в диссертации структурные и процессные модели, формализованные постановки задач создания и внедрения контроллинга могут служить теоретической основой создания и внедрения контроллинга на промышленных предприятиях. Разработанный формализованный подход создания области определения системы контроллинга может быть использован на стадии обоснования необходимости создания системы контроллинга и его на стадиях его планирования и внедрения. Материалы и результаты диссертационного исследования были внедрены в деятельность ТОО «Цементный завод Семей» и ТОО «Казполиграф», это подтверждается соответствующими документами.

Научно обоснованные предложения по внедрению контроллинга в качестве эффективного инструмента управления были использованы при создании стратегии развития ТОО «Цементный завод Семей».

Теоретические и методические разработки диссертационного исследования могут быть использованы в процессе обучения курсов «Стратегический менеджмент», «Менеджмент», «Контроллинг».

ҚАНАТБЕКОВА АЙНҰР ҚАНАТБЕКҚЫЗЫ
«Өнеркәсіптік ұйымдардағы контроллингтің ұйымдастырушылық - экономикалық аспектілері»

6D050700 – Менеджмент мамандығы бойынша философия докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясына
АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазіргі уақытта контроллинг кәсіпорын қызметін басқару жүйесі ретінде кеңінен экономикалық дамыған мемлекеттерде қолданылады. Бұл контроллингтің бәсеке күресінде қарсы тұруға нақты мүмкіндіктер беретін тиімді құрал ретінде қызмет ететінімен шартталған. Оны қолдану нарықтағы жетістікке жетудің бірден бір жолы.

Кәсіпорынды басқару мен контроллингті қолданудың шетелдік тәжірибесі бизнесті басқарудың оңтайлы нәтижелерін көрсетеді, себебі контроллинг ұйым қызметінің маркетинг, өндіріс, қамсыздандыру сияқты барлық секторларына енеді және олардың бірыңғай жөнге келтірілген жұмысын талап етеді.

ҚР Президентінің «Қазақстан 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында Н.Ә.Назарбаев атап өтті: «Іскерлік мәдениетінің деңгейін көтеру мен кәсіпкерлік бастаманы ынталандырудың маңызы үлкен». Біздің басты мақсатымыз Қазақстан экономикасының жағдайын жақсартып отырып, бәсекеге қабілетті бизнесті дамыту болып келеді. Осылайша, өнеркәсіптік ұйымдардағы бәсекеге қабілеттілік көптеген себептерге байланысты, олардың ішінде кәсіпорындарды басқарудың заманауи деңгейін, ақпараттық технологиялар мен материалдық – техникалық жабдықталуын, мамандардың басқару тиімділігі мен сапасын жоғарылату қабілеті мен кәсіби деңгейін, ұйымның бизнес – процестерін басқарудың заманауи технологияларын енгізуді атап өтуге болады.

Осымен байланысты контроллингті енгізу негізінде өнеркәсіптік ұйымдарды дамыту сұрақтары өзекті және ғылыми тұрғыда қызығушылық тудырады. Жоғарыда айтылғанның барлығы контроллинг жүйесі негізінде кәсіпорынды басқару жүйесін жетілдіру бойынша теориялық, әдістемелік бағыттарды, сондай - ақ тәжірибелік ұсыныстарды құру қажеттілігін талап етеді.

Зерттеу мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық жұмыстың мақсаты өнеркәсіптік кәсіпорынды басқару құралы ретінде контроллингті қолдану бойынша теориялық және әдістемелік ұсыныстарын әзірлеу.

Мақсатқа негізделе отырып, жұмыс жазу барысында келесідей міндеттер шешілді:

- отандық және шетелдік авторлармен контроллингке берген анықтамаларды талдау, «контроллинг» анықтамасын нақтылау;

- контроллинг төңірегіндегі қолданылатын жіктелімдерді зерттеу және толықтыру;

- контроллинктің қызмет етуінің жағымды және жағымсыз тұстарын, оны өнеркәсіптік ұйымдарға енгізу қажеттілігі мен мүмкіндіктерін зерттеу;

- контроллинктің параметрлік негіздерінің теориялық аспектілерін қарастыру, контроллинспен атқарылатын қызметтерді анықтау, контроллинктің негізгі элементтерін зерттеу;

- өнеркәсіптік ұйымдарда контроллинкті енгізу міндетінің нысандандырылған қойылымын, контролинг қызмет етуінің құрылымдық және үдерістік үлгілерін әзірлеу;

- өнеркәсіптік кәсіпорындарда контроллинкті, оның элементтерін енгізу тәжірибесінде алынған нәтижелерді қолдану үшін тәжірибелік ұсыныстарды әзірлеу.

Зерттеу объектісі – Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік кәсіпорындары, оның ішінде «Семей Цемент Зауыты» ЖШС, «Казполиграф» ЖШС мен «Семей ет комбинаты» ЖШС.

Зерттеу пәні болып өнеркәсіптік ұйымдардың басқару жүйесіндегі контроллинкті қалыптастыру, дамыту үдерісінде пайда болатын басқарушылық қарым - қатынастар табылады.

Зерттеу әдістері. Диссертациялық жұмыс жазу барысында қолданылатын зерттеу әдістері жүйелі және логикалық талдауға, графикалық үлгілеуге, статистикалық талдау мен сарапшылардың бағалауына негізделеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы Қазақстан Республикасының өнеркәсіптік ұйымдарында контроллинктің қалыптасуы мен қолданылуы бойынша теориялық және әдістемелік ұсыныстарды әзірлеу болып табылады.

Диссертациялық зерттеу барысында автормен алынған негізгі ғылыми нәтижелер:

1. «Контролинг» түсінігі, мәні мен мазмұнын айқындайтын негізгі теориялық тұжырымдар нақтыланды және жүйелендірілді.

2. Контроллинктің түрлері мен құралдарының құрылымдалған және толықтырылған жіктелімдері ұсынылды және негізделді.

3. Өнеркәсіптік кәсіпорынның ақпараттық - талдамалық қолдауын жоғарылатуға мүмкіндік беретін контроллинктің элементтерін енгізу және қолдану міндетінің шешімі ұсынылды.

4. Контролинг жүйешелерінің пәндік аймағын, құрылымдық жиынын және өзара байланысын, контроллинктің қызмет етуінің логикасын параметрлік көзқарас тарапынан сипаттайтын құрылымдық және үдерістік үлгілері құрылды;

5. Контролинг негізінде пайданы басқару сапасын жоғарылату бағыттары ұсынылды.

Қорғауға шығарылатын тұжырымдар.

1. Өнеркәсіптік кәсіпорындардың жетекшілерін жоспарлау, бақылау, талдау, басқарушылық шешімдерді қабылдау шегінде ақпараттық - талдамалық және әдістемелік қамсыздандыру мен қызмет етудің барлық функционалдық салалары бойынша жүзеге асырудың үйлесімді жүйесін білдіретін контролинг ұғымы нақтыланды.

2. Контроллинктің қолданылатын жіктелімдеріне толықтыру болып

табылатын оның түрлері мен құралдарының авторлық жіктелімдері қарастырылды.

3. Жүйешелердің пәндік аймағын, байланыстар жиыны мен қызмет етуін сипаттайтын контроллингтің құрылымдық және үдерістік үлгілері құрылды.

4. Оңтайлы басқарушылық шешімдерді қабылдауға және ауытқуларды анықтауға мүмкіндік беретін пайданы басқару әдістемесі қолданылды.

Зерттеудің теориялық маңызы. Диссертацияда құрастырылған негізгі теориялық тұжырымдар өнеркәсіптік кәсіпорынды басқарудағы контроллингті оңтайлы қолданудың жаңа бағытын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ұсыныстардың тәжірибелік маңызы. Қарастырылған тәжірибелік ұсыныстар қаржы – шаруашылық қызметті дамыту мақсатымен басқару құралы ретінде контроллингті енгізу үдерісінде өнеркәсіптік кәсіпорындардың жетекшілерімен қолданылуы мүмкін. Сондай – ақ зерттеудің негізгі нәтижелері контроллинг жүйесін құру және енгізу бойынша іс шараларды әзірлеу кезінде қолданылуы мүмкін.

Ұсынылған теориялық - әдіснамалық нәтижелер «Қазақстан - 2050» Стратегиясында, Қазақстанның 2020 жылға дейін дамуының стратегиялық жоспарында, «Өнімділік - 2020» Бағдарламасында қойылған міндеттерді іске асыруға көмектеседі.

Диссертацияда әзірленген контроллингті құру және енгізу міндеттерінің нысандандырылған қойылымы, құрылымдық және үдерістік үлгілері өнеркәсіптік кәсіпорындарда контроллингті құру мен енгізудің теориялық негізі ретінде қызмет етуі мүмкін. Контроллингті анықтау аймағын құрудың нысандандырылған бағыты оны құрудың жоспарлау және енгізу сатыларында құру қажеттілігін негіздеу сатысында қолданылуы мүмкін.

Диссертациялық зерттеудің материалдары мен нәтижелері «Семей Цемент Зауыты» ЖШС мен «Казполиграф» ЖШС қызметіне енгізілді, бұл тиісті құжаттармен расталады.

Басқарудың тиімді құралы ретінде контроллингті енгізу бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар «Семей Цемент Зауыты» ЖШС даму стратегиясын әзірлеу барысында қолданылды.

Диссертациялық зерттеудің теориялық және әдістемелік нәтижелері «Стратегиялық менеджмент», «Менеджмент», «Контроллинг» курстарын оқыту үдерісінде қолданылуы мүмкін.

ABSTRACT

of the dissertation submitted for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (PhD) majored in «Management»

KANATBEKOVA AINUR KANATBEKOVNA

Organizational and economic aspects of controlling at industrial enterprises

The relevance of the research theme. Nowadays controlling used in developed countries as a performance management system of the enterprise. This is because the controlling functions as an effective means making it possible to withstand competition. Its use is a sure way to achieve market success.

Foreign experience of controlling the use and management of the enterprise shows the best results of business management, as the controlling gets into such sectors of the company as marketing, production, supply and demands of their teamwork.

The President Nazarbayev N.A. in the Message to the people of Kazakhstan “The Kazakhstan way – 2050: The uniform purpose, interests, future” in the January, 2014 emphasized that the state is very important to raise the level of business culture and ethics, as well as to stimulate entrepreneurial activity. Our main goal is to improve the state of the economy of Kazakhstan and the development of a competitive business.

Thus, the competitiveness of industrial enterprises depends on a set of the reasons from which it is necessary to distinguish the modern level of management of enterprises, information technologies and material equipment of the enterprises, level of professionalism and existence of experts' ability to increase the efficiency and the quality of management, introduction of modern technologies of business processes' management.

In this regard questions of industrial enterprises' development on the basis of introduction of controlling are actual; and represent scientific interest.

Taking into account the above, it is necessary to make the development of theoretical and methodological directions and practical recommendations to improve enterprise management system based on the controlling system is urgent.

The aim of the research is the development of theoretical and methodological recommendations for the use of controlling as a management tool of industrial enterprises.

To achieve this goal the following tasks were defined:

- To analyze the definition of controlling, data by both domestic and foreign authors to specify the definition of “controlling”;
- Examine and supplement the existing classification in the area of controlling;
- Examine the positive and negative aspects of controlling the operation of the necessity and possibility of its implementation at industrial enterprises;

- To consider the theoretical aspects of parametric basis of controlling, define the functions performed by the controlling system, learn the basic elements of controlling;
- To develop the structural and process model of functioning of controlling, formalized tasking implementation controlling industrial plants;
- To prepare practical recommendations for the use of the results obtained in the practice of controlling introduction, its elements in the industry.

The object of research is the industrial enterprises of the Republic of Kazakhstan, such as LLP “Cement factory Semey”, LLP “Kazpoligraf” and LLP “Meat factory Semey”.

The subject of the study is organizational and economic issues of development and implementation of controlling in a control system of industrial enterprises.

The methods of the research. Used in the process of writing the research methods are based on the system and logical analysis, graphical modeling, statistics and expert assessment.

Scientific novelty of research consists in the development of theoretical and methodological recommendations for the use of controlling as a management tool of industrial enterprises.

Scientific novelty of the research is stated out in the following aspects:

1. Concretized the concept of controlling subject of study and analysis of definitions of controlling, data domestic and foreign authors.
2. The proposed structured and complemented the classification of species and controlling instruments.
3. Form and found a new solution to the problem of creating a controlling system allows increasing the accuracy of the information - analytical support of industrial enterprises;
4. Designed with parametric and structural point of view of controlling process models that characterize the subject area, a set of structural and interconnection of subsystems, the logic controlling the operation;
5. The method of profit management based on controlling.

The main positions of the dissertation for presenting it for the defense:

1. Controlling formulated treatment that involves a coordinated system of information-analytical and methodological support of business leaders in planning, monitoring, analysis, management decision-making and implementation in all functional areas of activity.
2. The classification of species and controlling instruments is an addition to the existing classifications.
3. We denote the task of implementing and controlling the use of elements that improve the informational - analytical support of the industrial enterprise.
4. The structural and process controlling model, which describe the subject area, a set of relations and the functioning of the subsystems.
5. Applying the technique of profit management, allowing defining the deviation and making better management decisions.

The theoretical significance of the research. Developed in the dissertation basic theoretical positions allow generating a new direction in the optimal use of controlling the management of industrial enterprises.

The practical significance of the research. Consideration of practical suggestions can be used industrial managers in the implementation process of controlling as a management tool for the development of financial and economic activities. A summary of the research can be used in the development of measures for the establishment and implementation of a controlling system.

The proposed theoretical - methodological provisions facilitate the implementation of the objectives of the Strategy “Kazakhstan – 2050”, the Strategic Plan of Development of Kazakhstan till 2020, the program “Productivity 2020” and other government programs.

Developed in the thesis structure and process models, formalized tasking creation and implementation of controlling can serve as a theoretical basis for the creation and implementation of controlling industrial enterprises. Designed formalized approach of creating domain controlling system can be used to justify the need for a step of controlling system and in the stages of its planning and implementation. Materials and dissertation research results have been introduced to the activities of LLP “Cement factory Semey” and LLP “Kazpoligraf”, this is confirmed by relevant documents.

Scientifically based proposals for the introduction of controlling as an effective management tool were used to create development strategies LLP “Cement factory Semey”.

Theoretical and methodological development of the dissertation research can be used in training courses “Strategic Management”, “Management”, “Controlling”.